

Staken

Leraren staken graag; bij het minste of geringste leggen zij hun werk neer. Tenminste, dat is het beeld dat je zou kunnen krijgen als je naar de stakingen van de laatste maanden kijkt. Het hoogtepunt vond op 19 november plaats: 13.000 vo-docenten legden hun werk neer en 4.000 van hen togen naar de Veemarkthallen in Utrecht om werkdrukverlaging te eisen. Kort daarvoor waren de onderhandelingen tussen de VO-raad (de koepel van werkgevers) en de vakbonden stukgelopen. Inzet van het geschil: de VO-raad bood 20 uur lestijdverkorting per jaar en de bonden wilden 33 uur. Met gemiddeld 38 lesweken schreeuwden alle stakers dus moord en brand om 21 minuten minder les per week.

Leraren staken echter bijna nooit. Het rammelend onderwijsbeleid van het afgelopen decennium heeft talloze momenten gekend waarop docenten hadden kunnen staken. Desalniettemin is slechts zelden naar dit wapen gegrepen. Leraren zijn een gezagsgetrouw volkje; over het algemeen laten zij het belang van hun leerlingen – het niet laten uitvallen van lessen – zwaarder wegen dan hun eigenbelang. Het is dan ook moeilijk voor te stellen dat het al die stakers daadwerkelijk om die 21 minuten ging.

Het lijkt aannemelijker dat de staking meer bedoeld was om uiting te geven aan opgekropte woede en frustratie: het moet afgelopen zijn met de immense werkdruk, de ondermaatse salariering, de groeiende macht van de bovenschoolse bestuurders en managers, en de dalende onderwijskwaliteit. Menig docent voelt zich niet meer gehoord en gereduceerd tot onderbetaald en overwerkt productiemiddel.

Enkele jaren geleden schreven Jaap Peters en Judith Pouw het boek *Intensieve Menshouderij: hoe kwaliteit oplost in rationaliteit* over de kloof die in veel bedrijven is ontstaan tussen de werkvloer en het management, en de daaruit voortvloeiende problematiek. Wat zij destijds bij bedrijven constateerden, geldt in toenemende mate ook voor het huidige onderwijs. Zo besteden zij aandacht aan het 'zelfrefererend systeem' – een concept uitgewerkt door de Amerikaans-Duitse wiskundige Kurt Gödel (1906–1987). Dit is een systeem met een eigen interne logica dat steeds naar zichzelf verwijst, waardoor binnen zo'n systeem alles verklaard kan worden – men verwijst immers naar regels van zichzelf. Door fusies, marktwerking en toenemende automatie zijn scholen ook in toenemende mate zelfrefererende systemen geworden.

Scholen zijn veranderd van kleinschalige organisaties in mammoetscholen met een eigen structuur, een eigen systeem, en een eigen management- en bestuurskaste. Binnen deze constructies gaan regels een eigen leven leiden en de mens raakt ondergeschikt.

In een zelfrefererend systeem ontstaan vaak twee werelden: de bovenlaag die de organisatie stuurt – Peters en Pouw noemen deze de 'gedachtewerkelijkheid' – en de laag die zich bezighoudt met de dagelijkse realiteit. De gedachtewerkelijkheid wordt bevolkt door bestuurders die geobsedeerd zijn door spreadsheetmanagement, competenties, processen, kengetallen, protocollen en beleidsplannen. Deze bestuurders laten zich zelden of nooit in het schoolgebouw zien, kennen geen docenten of leerlingen. Zij vallen continu terug op de logica van hun eigen systeem, maar omdat dit een interne logica is die geen enkele verankering in de buitenwereld heeft, worden zij als wereldvreemd beschouwd. Überbestuurder Sjoerd Slagter, voorzitter van de VO-raad, is misschien wel het beste voorbeeld. Volgens columnist Aleid Truijens van *de Volkskrant* is Slagter een propagandist van het nieuwe leren en moeten leraren 'tegen onderwijsbobo's als Sjoerd Slagter beschermd worden'.

Hand in hand met deze ontwikkeling is de veronachtzaming van de vakinhoud gegaan. Als bestuurders en beleidsmakers het contact met de werkvloer kwijtraken, dan is vakinhoudelijke vervreemding een onherroepelijke consequentie. Zo is in de Wet op de beroepen in het onderwijs (Wet BIO) vakinhoud gereduceerd tot slechts een van de in totaal zeven competenties waarover een docent zou moeten beschikken. In systemen waarbinnen kwantitatieve aspecten van het grootste belang zijn, is de kwaliteit – de vakinhoud – altijd het eerste slachtoffer.

Docenten staken uiterst zelden. Wanneer ze wel staken, dan is er ook echt iets aan de hand. De stakingen van de afgelopen tijd gingen dan ook niet over 21 minuten minder les per week. In de kern valt de ontevredenheid terug te voeren op een dringende roep om een radicale omslag in denken: scholen moeten weer systemen worden die aan de realiteit van de werkvloer refereren in plaats van aan de gedachtewerkelijkheid van bestuurders. ■

Johan Graus
Hoofdredacteur